РЕЦЕНЗІЇ

Олена Маленко

МЕТАФОРИЧНИЙ ДИНАМІЗМ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО СЛОВА: СПРОБА НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ

(Лариса Кравець. Динаміка метафори в українській поезії XX століття: монографія. — К.: Видавничий центр «Академія», 2012. — 416 с.)

Інтелектуалізація сучасної лінгвістики, її когнітивна націленість на рецепцію буття провокують інтенсивні дослідження мовомисленнєвих процесів, явищ, фактів, об'єктивованих у тексті як «застиглій» формі руху вербальної матерії. Рейтинговим у цьому дослідницькому континуумі залишається, як і раніше, вивчення механізмів образної інтерпретації світу, його метафоричного представлення, що є матрицею художньої свідомості від її початкових зразків до найсучасніших. Тому поява в українському мовознавчому дискурсі цілісної монографічної розвідки, присвяченої метафорі, відповідає актуальним науковим потребам.

Ідеться про книгу київської лінгвістки Лариси Кравець «Динаміка метафори в українській поезії XX століття», що стала результатом копітких дослідницьких пошуків у площинах лінгвософського, лінгвокогнітивного, функціонального, соціокультурного, прагматичного вивчення метафоричних моделей, задіяних у творенні національного поетичного мовосвіту. Зда-

валося б, про метафору написано так багато й поліаспектно у світовій філології, що відкривати нові межі цього феномену стає все складніше. Проте еволюція наукових пошуків забезпечує синхронне оновлення методології дослідження традиційних об'єктів, дедалі глибше розуміння їхніх сутностей, іманентних властивостей, отже, онтології.

У монографії Лариси Кравець актуальні методики аналізу й опису метафори спираються на досвід її лінгвософського осмислення в науковому хронотопі — від античних і середньовічних теорій до концепцій Нового й Новітнього часу (*Розділ 1. Метафора як об'єкт лінгвософських досліджень*). Серед останніх авторка акцентує далекоглядні ідеї Л. Вітгенштейна, А. Річардса, Г. Райла, О. Куйана, М. Блека та ін. щодо сутності метафори як інструмента пізнання, засобу формування мислення й творення картин світу — концептуальної, наукової, художньої, мовної, що окреслюється межами когнітивного підходу до вивчення метафори. Розуміння ж того, що значення метафори завжди є «результатом інтерпретативного й комунікативного конструювання» (візія Б. Дебатина), актуалізує внутрішні зв'язки між «когнітивним і комунікативним вимірами метафори», а це «сприяє постійному оновленню структури мови через практику взаєморозуміння» (С. 23).

Когнітивна парадигма наукової рецепції метафори найбільше цікавить Л. Кравець, яка коментовано презентує ключові позиції когнітивістів (Дж. Джейнс, Е. Будаєв, А. Чудінов, Дж. Лакофф, Д. Джонсон, А. Мусолфф, А. Баранов, Ю. Караулов, О. Селіванової та ін.) щодо розуміння метафори насамперед як ментального явища, механізми творення якої криються глибоко у свідомості, у процесах мислення. Завдяки метафорі людина пізнає, концептуалізує, структурує світ у певну цілісність, об'єднує «розрізнені сфери універсуму», виявляє подібність між ними, осягнувши «невідоме, складне через відоме, простіше» (С. 23-24). При цьому авторка презентує й дискутивно-полемічні аспекти когнітивного вивчення метафори у відповідних положеннях та персоналіях.

Значну увагу дослідниці привертає метафорологічний дискурс в україністиці, що сформувався в річищі теоретичних положень О. Потебні та концепцій І. Франка в осмисленні

метафори як мовного й художнього явища (кінець XIX ст.) і розвинувся в численних працях українських лінгвістів XX ст. Дослідниця розгортає картину наукових потрактувань метафори в працях В. Домбровського, Д. Чижевського, С. Єрмоленко, В. Кононенка, О. Тараненка, В. Вовк, А. Мойсієнка, Л. Ставицької, Н. Бойко, О. Селіванової, Л. Бєлєхової та ін.), що дає можливість простежити еволюцію теоретичної рецепції метафори в національному мовознавчому просторі (С. 28-32).

У процесі наукового аналізу значної ваги набуває типологізація об'єкта дослідження, конкретизація тих класифікаційних модусів, що є наріжними в побудові тієї чи тієї типологічної структури. У своїй монографії Л. Кравець представляє декілька класів метафор відповідно до обраного принципу систематизації. Так, за належністю слова, яке позначає донорську зону, до певної семантичної групи автор виділяє *антропоморфну*, *природоморфну* (*зооморфну*, *фітоморфну*, *ландшафтну*), *соціоморфну*, *артефактну* й виокремлює *синестезичну* метафору. Функціональний аспект (за Н. Арутюновою) покладено в основу таких видів метафори: *номінативна*, *образна*, *когнітивна*, *генералізувальна*; за рівнем збереження образності — метафори *образні* (оказіональні й узуальні) й *мертві* (лексичні); за граматичними показниками — *субстантивні*, *ад'єктивні*, *дієслівні*; *генітивні*, *предикативні*; за актуалізованим когнітивним компонентом — *концептуальна* й *художня* метафора; представлені й інші різновиди, умотивовані відповідними засадами (С. 37-45). Стисла інформація й авторський коментар щодо наявних класифікацій метафор, презентовані на сторінках книги, дають можливість читачеві розширити власні уявлення про цей феноменальний продукт людського мовомислення. Основним об'єктом наукової рефлексії автора є художня метафора у вимірі когнітивного аналізу.

Результатом пізнавальної діяльності людини є поява нових понять і сутностей, які потребують релевантної номінації. Невіддільною частиною номінативних механізмів стає метафоризація — динамічний процес, у якому актуалізації зазнають прогресивні чи регресивні зміни базової метафоричної моделі. Теоретичний аспект явища метафоричного динамізму представлено в другому розділі книги, де авторка інтенційно

структурує в одну логічну парадигму *поетичний текст* (основна сфера метафоризаційних процесів) і *метафоричний динамізм* (діахронні прогресивні чи регресивні зміни мовних знаків базової метафори) в його лінгвокогнітивних та соціокультурних домінантах. Аналіз складних лінгвокогнітивних операцій метафоричного динамізму, здійснений Л. Кравець на підставі вагомого теоретичного ресурсу й текстового матеріалу, забезпечив цікаві узагальнення щодо специфіки розгортання базової метафоричної моделі в національному поетичному дискурсі.

Наприклад, виявлено процеси тиражування мовних знаків донорської зони на позначення реципієнтної в антропоморфних (*людина — осінь*; *людина — вітер*; *жінка — земля* та ін.) і зооморфних (*вівці — хмари*; *змії — блискавки* та ін.) метафорах, що набули статусу стереотипів в українській поетиці (С. 85-86). Використання ж нових донорських зон для осмислення традиційної реципієнтної зони, а також залучення нових реципієнтних зон приводить до синхронної модернізації не лише метафори, а й загалом мовомислення (розширення його асоціативно-образних структур завдяки ускладненню їх денотативно-сигніфікативних рівнів).

Великої дослідницької праці потребувало осмислення *системності метафоризаційних процесів в українській поезії XX ст.*, результатом чого стала презентація концептосфер української поезії, виявлення в метафорі основних реципієнтних і донорських зон і створення когнітивно-мовної карти метафор. Ця карта, зазначає Л. Кравець, є «своєрідним методологічним регулятивом дослідження метафоричного динамізму української поезії XX ст., дає змогу виявити базові метафоричні моделі та здійснити аналіз лінгвокогнітивних механізмів у їх розгортанні» (С. 164). Створена когнітивно-мовна карта метафор дала авторові підстави висновкувати, що здебільшого в українській поезії реципієнтними й донорськими зонами ставали когнітивні структури знань *природа* та *людина* (С. 170). Таке резюме підтверджує й логічно узагальнює на когнітивному рівні результати попередніх досліджень української метафори, здійснені у функціонально-стилістичному аспекті, а також дає можливість встановити *етноментальну* специфіку образного кодування буття в межах української художньої свідомості.

Аналіз динаміки метафор із реципієнтними зонами концептосфери *людина*, *природа*, *предмети* становлять зміст практичної частини дослідження, де описано процеси метафоризації найбільш опоетизованих в українській художній картині ХХ ст. когнітивних структур: *серце*, *душа*, *воля*, *думка*, *любов*, *журба* та ін. (сфера внутрішнього світу); *очі*, *груди*, *руки* та ін. (людське тіло); *життя*, *смерть*, *доля* (площини буття); концептосфер природних об'єктів та явищ, світу предметних реалій. Широкоформатна наукова рецепція явищ метафоричного динамізму, презентована в монографії, унаочнює основні тенденції в національному метафоротворенні з огляду на константи ментального поетичного лексикону. Автор слушно констатує, що саме в метафоричних моделях, сформованих у надрах міфопоетичної свідомості й модернізованих у подальшій художній практиці, збережено й зафіксовано пріоритетні для українців психоментальні коди: емоційність, чуттєвість, кордоцентричність (С. 365). Метафора здатна акумулювати фундаментальні культурні цінності нації, стаючи носієм етноментальної інформації, у якій синтезовано раціональне й емоційне в освоєнні світу.

Появу книги Лариси Кравець «Динаміка метафори в українській поезії ХХ століття» можна вважати науковою подією в національному мовознавстві. Подане монографічне дослідження процесів художньої метафоризації задовольняє суголосні часові потреби наукового опису актуальних лінгвістичних об'єктів у парадигмі синхронних дослідницьких методологій, органічно доповнює український лінгвістичний дискурс і окреслює перспективи подальшої роботи над означеною проблематикою.